

Valtion ja Lahden seudun kuntien välinen maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL-) sopimus 2021–2031

14.9.2021

Sopijaosapuolet

Valtio: Ympäristöministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö, Väylävirasto, Liikenne- ja viestintävirasto Traficom, Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ja Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA.

Lahden seutu: Asikkala, Heinola, Hollola, Iitti, Kärkölä, Lahti, Orimattila

Kuntayhtymät: Päijät-Hämeen liitto

Sopijaosapuolet sitoutuvat yhdessä edistämään sopimuksen tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista.

Sopimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimus (jäljempänä MAL-sopimus) perustuu Lahden kaupunkiseudun seitsemän kunnan, Päijät-Hämeen liiton ja valtion yhteiseen tahtotilaan seudun maankäytön, asumisen, liikenteen, palvelujen ja elinkeinojen kehittämiseksi. Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa kuntien keskinäistä sekä seudun ja valtion yhteistä sitoutumista seudun kehittämistä koskeviin osapuolten yhteisiin tavoitteisiin ja niiden edellyttämiin toimenpiteisiin.

Sopimuksen toimenpiteillä luodaan edellytyksiä seudullisesti tarvetta vastaavalle monipuoliselle asuntotuotannolle ja liikennejärjestelmän ja maankäytön yhteensovittamiselle ja kehittämiselle. Tavoitteena on edistää vähähiilistä ja kestävästä yhdyskuntarakennetta ja sitä tukevaa liikennejärjestelmää, parantaa elinympäristön viihtyisyyttä ja sosiaalista kestävyyttä sekä mahdollistaa sujuva arki, työmarkkinoiden toimivuus ja elinkeinoelämän elinvoimaisuus. Tavoitteena on torjua segregatiota ja asunnottomuutta sekä edistää asuinalueiden monimuotoisuutta ja alueiden asutokannan monipuolisuutta. Tavoitteena on kasvattaa kestävien liikkumismuotojen osuutta liikennesuoritteesta, parantaa liikenneturvallisuutta ja liikennejärjestelmän taloudellisuutta sekä lisätä työpaikkojen ja palveluiden saavutettavuutta.

Lahden kaupunkiseudun tavoitteena on toimia kansallisesti ja kansainvälisesti kunnianhimoisena edelläkävijänä hiilineutraalin yhteiskunnan rakentamisessa. Lahden kaupungin tavoitteena on hiilineutraalius jo vuonna 2025. Päijät-Hämeen maakunnan tavoitteena on olla hiilineutraali vuonna 2030, Lahden kaupunki on ensimmäisenä suomalaisena kaupunkina vuonna 2021 Euroopan ympäristöpääkaupunki. Lahden seutu jatkaa Lahden Euroopan ympäristöpääkaupunki 2021 -teemojen kehittämistä. MAL-sopimuksen toimenpiteiden tavoitteena on tukea seudun hiilineutraaliustavoitteita sekä ympäristöpääkaupunkivuoden toteutusta.

Sopimuksessa määritellään tavoitetilä ja seuraavien 11 vuoden kehityspolku sekä keskeisimmät konkreettiset ja vaikuttavimmat ja kuntien keskinäistä ja/tai kuntien ja valtion yhteistyötä edellyttävät maankäyttöä, asumista ja liikennejärjestelmän kehittämistä koskevat konkreettiset toimenpiteet vuosille 2021–2023. Sopimus tarkistetaan rullaavasti eduskuntavaalikausittain.

Sopimuksen lähtökohdat

MAL- sopimuksen 2021-2031 keskeisiä lähtökohtia ovat:

- Pääministeri Marinin hallitusohjelma 10.12.2019
- Kansainväliset ilmastopöytäkirjat ja niiden perustella laaditut Kansallinen energia- ja ilmastostrategia ja keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma (KAISU) ilmastomuutoksen torjuntaa koskevine tavoitteineen
- Eduskunnan kirjelmä asuntopolitiikan kehittämiskohteista (EK 26/2018 vp - O 61/2016 vp) tarkastusvaliokunnan mietinnön pohjalta
- Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet
- 12-vuotinen valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma (Liikenne 12)
- Fossiilittoman liikenteen tiekartta
- Seudun ja kuntien selvitykset, suunnitelmat, strategiat ja tavoitteet:
 - Lahden kaupunkiseudun rakennemalli 2040
 - Voimassa olevat maakuntakaavat
 - Maakuntastrategian 2018-2021 strategiset tavoitteet
 - Kuntien oikeusvaikuttavat yleiskaavat
 - Päijät-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelma 2030 ja jatkuva liikennejärjestelmätyö
 - Päijät-Hämeen ilmastotiekartta
 - Vähäpäästöisen liikenteen edellytykset ja kehittäminen Päijät-Hämeessä, toimenpideohjelma

Kestävä ja vähähiilinen yhdyskuntarakenne ja liikennejärjestelmä

Eheyttävästi kasvaen

Tavoitetila 2030+:

Lahden kaupunki on hiilineutraali jo vuonna 2025. Päijät-Hämeen maakunta on hiilineutraali vuonna 2030. Maakunnan tavoite vuoteen 2035 mennessä on 232 000 asukasta, mistä pääosa sijoittuu Lahden kaupunkiseudulle. Kasvu on suunnattu kestävästi ja hallitusti kuntakeskuksiin, tiivistyviin kyläalueisiin sekä paikallisesti ja seudullisesti tärkeiden joukkoliikennekäytävien liikenteellisiin solmukohteisiin, kuten asemanseuduille. Nykyinen infrastruktuuri eli taajamien ja haja-asutusalueen vesihuoltoverkosto ja väylät yms. on hyödynnetty tehokkaasti. Infrastruktuuria on perusparannettu ja täydennetty palvelemaan alueiden kehittymistä sekä parantamaan varautumista ja sopeutumista ilmastomuutokseen. Seudun yhdyskuntarakenne mahdollistaa hiilineutraaliustavoitteiden toteutumisen. Henkilöautoriippuvuus on vähentynyt ja työpaikat ja palvelut on pääosin mahdollista saavuttaa kestävin kulkutavoin.

Liikennejärjestelmä mahdollistaa viisaiden, turvallisten ja kestävien liikkumis- ja kuljetusratkaisujen käytön ja sujuvat matkakäytöt. Kestävien kulkutapojen kävelyn, pyöräilyn ja joukkoliikenteen osuus Lahden sisäisistä matkoista on kasvanut 44 prosentista 51 prosenttiin ja muiden kuntien sisäisistä matkoista osuus on yli 41 prosenttia. Asukkaiden ja yritysten käytössä on yhä monipuolisempi kirjo liikkumisen ja kuljetusten palveluja. Eri liikennemuodot, liikenteen palvelut, vaihtopaikat ja liityntäpysäköinti muodostavat helposti käytettäviä matkakäytöksiä. Kaupunkiseudulla on siirrytty yhä laajemmin puhtaiden käyttövoimien käyttöön. Väyläverkon ja liikennejärjestelmän laatu ja palvelutaso vastaavat turvallisesti, sujuvasti ja kestävästi liikkumisen ja kuljetusten tarpeisiin. Lahden seudun sisäinen ja metropolialueen välinen pendelöinti kestäväillä kulkutavoilla on houkuttelevaa.

Kehityspolku tavoitetilan saavuttamiseksi

Lahden kaupunkiseudun tavoitteleva hiilineutraalius saavutetaan vähentämällä asumisen, liikenteen ja maankäytön kasvihuonekaasupäästöjä soveltuvien toimenpitein, lisäämällä ja voimistamalla hiilinielua ja toteuttamalla Päijät-Hämeen kiertotalouden vision. Kestävää yhdyskuntaa rakennetaan päivittämällä kaavoitusta ohjaavia suunnitelmia nykyvaatimuksia ja –tilannetta vastaavaksi.

Seudun kasvua suunnataan kestävästi ja hallitusti nykyisiä taajamia eheyttämällä erityisesti kuntakeskuksiin sekä paikallisesti ja seudullisesti tärkeiden joukkoliikennekäytävien (mukaan lukien maantiet 4, 12, 24 ja 54) liikenteellisiin solmukohteisiin. Sopimuskaudella vahvistetaan kuntakeskusten sekä joukkoliikenteeseen tukeutuvien taajamien roolia asuin-, työpaikka- ja palvelualueina.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

1. Seudun kunnat ja maakuntaliitto yhteistyössä Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskusten kanssa laativat kaupunkiseutusuunnitelman. Maakuntaliitto päivittää koko maakunnan rakennemallin. Seudun kunnat sitoutuvat niiden toteuttamiseen. Valmistelussa huomioidaan maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksen mahdolliset vaikutukset suunnitelman sisältöön. Suunnitelmien valmistelussa määritetään kestävä yhdyskuntarakenteen kehittymisen kannalta keskeiset seudun kasvusuunnat, rakentamisen ohjauksen seudulliset linjat sekä kestävä ja vähähiilisen liikennejärjestelmän kehittämisen periaatteet.

Kaupunkiseutusuunnitelma laaditaan digitaaliseen muotoon. Laadittavan kaupunkiseutusuunnitelman valmistelussa kehitetään tietomallipohjaisia ratkaisuja ja yhteentoimivia tietomäärittämiä kaupunkiseutusuunnittelun tarpeisiin. Työssä hyödynnetään yhteentoimivuusmenetelmää ja kansallisia yhteentoimivuusalan työkaluja. Kaupunkiseutusuunnitelman osana laaditaan toimenpidesuunnitelma.

2. Kunnat määrittävät kaupunkiseutusuunnitelman valmistelussa uuden rakentamisen kohdentamisen määrälliset tavoitteet joukkoliikennevyöhykkeille ja keskusta-alueille. Kunnat tiivistävät kuntakeskusten asemakaava-alueita ja kehittävät raide- ja joukkoliikenteeseen tukeutuvia taajamia (Heinola, Henna, Herrala, Järvelä, Lappila, Kausala, Nostava-Tikkakallio, Orimattilan keskus, Salpakangas, Vierumäki, Vääksy) palvelurakenne huomioiden.
3. Lahden kaupunki kehittää Lahden keskusta-alueita uudis- ja täydennysrakentamalla alueita (mm. Paavola, matkakeskus ja radanvarsi ml. Hennalan seisake, Rakokivi). Kaupunki edistää Lahden asemanseudun maankäytön suunnittelua yhdessä valtion kanssa.
4. Lahden eteläisen kehätien valmistumisen myötä Lahti muuttaa Mannerheiminkadun ja Hämeenlinnantien kaduiksi. Kaupunki hyödyntää kehätielle siirtyvän liikenteen mahdollistaman maankäytön sekä edistää keskusta-alueen liikenneturvallisuutta, sujuvuutta ja kestävämpien kulkumuotojen käyttöä. Hollola suunnittelee ja toteuttaa Hämeenlinnantien muutoksen katumaiseksi pääkokoojakaduksi.
5. Kunnat toteuttavat yhteisen yleiskaavatarkastelun Orimattila–Lahti–Heinola ratayhteyteen perustuva kehityskäytävällä. Työssä tarkastellaan alueellisen junaliikenteen edellytyksiä ja toteutumisen vaikutuksia.

Lahden kaupunkiseutu osallistuu valtakunnallisella tasolla tehtävään alueellisen junaliikenteen tarkasteluun yhteistyössä valtion kanssa. Työssä tarkastellaan alueellisen junaliikenteen toteutuksen edellytyksiä eri kaupunkiseuduilla erityisesti yhdyskuntarakenteen, seisakkeiden ja rataverkon kapasiteetin näkökulmista.

6. Hollolan kunta suunnittelee Nostavan alueelle henkilöliikenneaseman mahdollistavan tiiviin asumisen uudisalueen sovittaen yhteen logistiikka-alueen tarpeiden kanssa. Valtio arvioi Nostavan alueen valtion väyläverkon suunnittelutarpeet ja –aikataulun osana Liikenne12 –suunnitelman mukaisen suunnitteluohjelman valmistelua.
7. Euroopan ympäristöpääkaupunkivuoteen liittyen maakuntaliitto yhdessä seudun kuntien kanssa laativat selvityksen hiilinieluista, sekä laativat ja toteuttavat pitkän aikavälin hiilinielu- ja kompensatiosuunnitelman.

Vähähiilisesti matkaten ja rahdaten

Kävely, pyöräily ja liikenneturvallisuuden parantaminen

Kehityspolku tavoitetilan saavuttamiseksi

Ihmisten sekä tavaroiden kestävä, vähähiilistä liikkumista edistetään sekä seudun sisällä, että seudun ja metropolialueen välillä toteuttamalla Päijät-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelman ja Liikenne12-suunnitelman mukaisia toimenpiteitä. Ratkaisuja muokataan erilaisille aluetyypeille ja tarpeille sopiviksi. Ensisijaisesti tehdään ne infran rakenteelliset korjaukset, joiden avulla edistetään myös keskustojen täydentämisen rakentamista ja autotonta liikkumista. Toteutetaan pieniä kustannustehokkaita liikennenympäristön toimenpiteitä. Kunnat edistävät keskusta-alueiden liikenneturvallisuutta, sujuvuutta ja kestävämpien kulkumuotojen käyttöä. Kunnissa ja maakunnassa tehdään aktiivista poikkihallinnollista liikenneturvallisuustyötä. Toimilla vältetään henkilöautoliikennettä lisääviä ratkaisuja ja vähennetään liikenteen päästöjä.

Viisasta liikkumista vahvistetaan maankäytön suunnittelulla ja parantamalla jalankulun, pyöräilyn ja joukkoliikenteen olosuhteita sekä kehittämällä ja hyödyntämällä älyliikenteen ja palvelumuotoilun keinoja ja liikkumisen digitaalisia palveluita. Kävelyn ja pyöräilyn verkolla olevia puutteita korjataan ja laatua parannetaan. Kokonaisuudessaan parannetaan väyläverkon liikenteen palvelujen kestävyyttä, laatua ja palvelutasoa.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

8. Kunnat ja Uudenmaan ELY-keskus täydentävät kävely –ja pyörätieverkkoa maakunnallisissa liikennejärjestelmäsuunnitelmissa ja Uudenmaan ELY-keskuksen jalankulku- ja pyöräilyliikenteen tarveselvityksessä tunnistettujen tarpeiden pohjalta ja kehittävät pyöräpysäköintiä, kuntakeskusten jalankulkualueita sekä opastusta ja viitoitusta.
9. Kunnat, maakuntaliitto ja Uudenmaan ELY-keskus määrittävät MAL -sopimusalueen sekä Päijät-Hämeen pohjoisten kuntien pyöräilyn pääverkon ja laativat maakunnallisen kävelyn ja pyöräilyn edistämishajonnan, jossa määritellään vision lisäksi
 - kunta- ja seututason yhteydet (pää-, alue- ja paikallisreitit) ja niiden laatu- ja palvelutasovaatimukset. Kävelyn ja pyöräilyn yhteyksiä tarkastellaan yli hallinnollisten rajojen, käyttäjän näkökulmasta.

- tunnistetaan kuntien katuverkon ja valtion väyläverkon kävelyn ja pyöräilyn olosuhteiden puutteet ja priorisoidaan toimenpiteiden toteutusjärjestys.
- määritellään tavoitteet kävelyn ja pyöräilyn matkojen määrän lisäämiselle.
- Kunnat ja Uudenmaan ELY-keskus toteuttavat kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelmassa määritettyjä toimenpiteitä, joilla kävelen ja pyörällä tehtyjen matkojen määrä kasvaa.

10. Kunnat parantavat kävelyn ja pyöräilyn edellytyksiä osana sujuvia matkaketjuja lisäämällä informaatiota reiteistä ja palveluista (esim. kunnossapito, pysäköintimahdollisuudet, yhteiskäyttöpyörät, esteettömyys).
11. Ympäristöpääkaupunkivuoden hankkeena Lahdessa otetaan käyttöön kaupunkipyöräjärjestelmä. Lahti ja Hollola selvittävät mahdollisuutta yhteiseen järjestelmään.
12. Lahden seudun kunnat voivat hakea valtionavustusta kävelyn ja pyöräilyn olosuhteiden parantamiseen kunnan katuverkolla valtakunnallisen kävelyn ja pyöräilyn investointiohjelman valtionavustushaun yhteydessä. Lahden seudun kuntien haettavaksi on osoitettu vähintään yksi (1) miljoonaa euroa vuonna 2021. Kunnat osallistuvat rahoitettavien hankkeiden kustannuksiin 50 prosentilla. Traficom toteuttaa investointiohjelman hankehaun ja myöntää rahoituksen.
13. Valtio osoittaa Lahden seudun tärkeisiin liikennejärjestelmän toimivuutta, kestävyyttä ja turvallisuutta edistäviin kustannustehokkaisiin parantamishankkeisiin (suunnitteluun ja toteutukseen) vuosina 2022-23 yhteensä 3,3 miljoonaa euroa Liikenne 12 –suunnitelman mukaisesti. Rahoitusta kohdennetaan ja toimenpiteet priorisoidaan jatkuvassa liikennejärjestelmätyössä sovittavalla tavalla kuntien, Väyläviraston ja ELY-keskuksen yhteistyönä. Valtion rahoituksen edellytyksenä on, että kunnat käyttävät toimenpiteisiin vastaavan summan.

Joukkoliikenne

Kehityspolku tavoitetilan saavuttamiseksi

Lahden kaupunki on Päijät-Hämeen alueella tieliikenteen toimivaltainen viranomainen, jonka toimivalta-alue laajenee vuonna 2021 myös litin alueelle. Sopimuskaudella parannetaan joukkoliikenteen houkuttelevuutta ja palvelutasoa lisäämällä bussilinjoja ja parantamalla vuorotarjontaa.

Laajennetaan parhaan joukkoliikennepalvelutason aluetta. Lisäksi parhaan palvelutason alueilla tavoitellaan aikatauluvapaan matkustamisen mahdollistavaa vuorotarjontaa (10 min tai alle). Muualla seudulla joukkoliikenteen kehittämisen painotus on työmatkaliikumisessa ja haja-asutusalueilla henkilökuljetusten yhdistelyssä.

Sopimuskaudella toteutetaan Lahden seudun joukkoliikennelautakunnan vuonna 2019 hyväksymää runkolinjastosuunnitelmaa, jolla pyritään toteuttamaan selkeä, säteittäinen linjasto, lyhyet vuorovälit ja yksinkertainen joukkoliikennejärjestelmä. Lisäksi panostetaan seutujen välisen ja valtakunnallisen joukkoliikenteen sekä liityntäpysäköinnin kehittämiseen ja digitaalisiin ratkaisuihin. Matkaketjuja sujuvoitetaan palvelemaan tehokkaasti koko seudun liikennettä. Seudun liityntäpysäköinnin tarvetta selvitetään ja lisätään tarvetta vastaavaksi. Asemanseuduille (mm. Henna, Nostava, Herrala, Järvelä, Lahden radanvarsi ml. Hennalan ja Nastolan seisakkeet) rakennetaan liityntäpysäköintiä niin autoille kuin pyörille.

Joukkoliikenteessä otetaan käyttöön vähäpäästöisiä käyttövoimia. Raideliikenteeseen liittyvien asemanseutujen maankäytölliset kysymykset ja kehittäminen määritetään kaupunkiseutusuunnitelman laatimisen yhteydessä.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

14. Kunnat kehittävät joukkoliikenteen palvelutarjontaa lisäämällä vuorotarjontaa ja selkeyttämällä reitistöä. Kunnat suunnittelevat ja ottavat käyttöön nopeat bussien runkolinjat, joissa on suuremmat reitit, harvemmat pysäkkivälit, liikennevaloetuuudet ja kaistajärjestelyjä.
(Lahti–Heinola/Nastola/Orimattila/Hollola/Vääksy)
15. Lahden seudun kuntien tavoitteena on henkilöjunaliikenteen palvelutason parantaminen Lahden ja Helsingin seutujen välillä. LVM arvioi tarpeen henkilöjunaliikenteen palvelutason parantamisesta ja pyrkii ottamaan huomioon seudun toiveet henkilöjunaliikenteen hankinnassa.
16. Kunnat kehittävät seudullista lippujärjestelmäänsä mm. vyöhykejärjestelmää selkeyttämällä sekä liikennepalvelulain vaatimusten mukaisesti. Toimivaltaiset viranomaiset (Lahti, LVM) pyrkivät edistämään palvelusopimusasetuksen mukaisen juna- ja seudullisen liikenteen lippujärjestelmien yhteen toimivuutta Lahden seudulla.
17. Valtio avustaa Lahden seudun julkisen henkilöliikenteen palveluita 4,365 miljoonalla eurolla sopimuskaudella 2021-2023. Valtionavustuksen edellytyksenä on, että kaupunkiseutu toteuttaa tässä sopimuksessa esitettyjä joukkoliikennejärjestelmän kehittämistoimenpiteitä.

Valtio osoittaa ilmastoperusteista joukkoliikenteen avustusta Lahden seudun haettavaksi miljoona euroa vuodessa eli yhteensä 3 miljoonaa euroa vuosina 2021-2023. Lisäksi seudut voivat hakea avustuksia valtakunnallisen haun yhteydessä. Valtionavustus kohdistetaan puhtaan käyttövoiman joukkoliikennepalvelujen kehittämiseen ja ostoon siten, että Lahden tieliikenteen toimivaltaisen viranomaisen uusissa sopimuksissa kaikki hankittava liikenne ajaa puhtaan käyttövoiman ajoneuvoilla. Tuen saajan tulee raportoida avustuksella saavutettu päästövähennys Traficomien antaman ohjeistuksen mukaan.

Valtio avustaa keskisuurten kaupunkiseutujen lippu- ja maksujärjestelmien kehittämistä yhteensä 1,4 miljoonalla eurolla vuosina 2022-2023. Avustukset ovat hakuperusteisia.

Joukkoliikenteeseen kohdistuvan valtion rahoituksen edellytyksenä on, että kunnat käyttävät julkisen henkilöliikenteen palveluihin vastaavan summan.
18. Kunnat yhdessä Päijät-Hämeen liiton ja Uudenmaan ELY-keskuksen kanssa laativat selvityksen kestävästä matkaketjuista. Työssä tunnistettaisiin keskeiset kestävästi liikkumisen matkaketjut, määriteltäisiin niiden palvelutaso ja tunnistettaisiin infran kehittämistarpeet (pysäkkitarpeet, liityntäpysäköintitarpeet, kävely- ja pyöräily-yhteyksien puutteet jne.). Kunnat laativat seudun liityntäpysäköinnin toteutussuunnitelman.
19. Lahti kaavoittaa matkakeskuksen seudullisen liityntäpysäköintiratkaisun, jolla mahdollistetaan rakenteellinen liityntäpysäköinti 360-400 autolle, ja se sisältää myös VR:n 100 liityntäpysäköintiin veloitettua paikkaa. Liityntäpysäköinnin toteuttamista arvioidaan sopimuksen päivittämisen yhteydessä vuonna 2023.
20. Kunnat ja valtio kehittävät yhdessä matkakeskuksen ja Lahden aseman sisäistä opastusta.

Kehityspolku tavoitetilan saavuttamiseksi

Liikkumisen ja kuljetusten uusia palveluja kehitetään siten, että käyttäjille tarjotaan tarpeitaan vastaavia liikkumis- ja kuljetuspalveluita. Palveluiden järjestämisessä ja kehittämisessä huomioidaan erilaisten alueiden erilaiset tarpeet, ja hyödynnetään laajasti digitaalista tietoa liikkumisesta. Tärkeimmät toimenpiteet liittyvät uusien palveluiden parhaiden käytäntöjen kokeiluun ja käyttöönottoon sekä markkinoille tulon edistämiseen. Liikkumisen palvelujen edistämisessä hyödynnetään liikennejärjestelmäryhmän selvitystä vähäpäästöisen liikenteen edellytyksistä ja kehittämisestä Päijät-Hämeessä. Hiilettömään kaupunkilogistiikkaan ja jakeluun kehitetään ratkaisuja, jotka ottavat huomioon muutokset kuluttajakäyttäytymisessä sekä mahdollistavat uudenlaisen kestävän liiketoiminnan. Logistiikan tarpeita ja kaupunkisuunnittelua sovitetaan yhteen kestävyden, saavutettavuuden ja turvallisuuden näkökulmista.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

21. Kunnat ja valtio yhteistyössä opetus- ja tutkimusyhteisöjen ja yritysten kanssa luovat edellytykset uusien palveluiden kehittämiseksi avaamalla yksityisen ja julkisen liikennetiedon rajapintoja, ja hyödyntävät liikkumisen dataa liikennesuunnittelussa ja liikenteen ohjauksessa.

Kunnat ottavat käyttöön seudulla joukkoliikennettä täydentäviä haja-asutusalueiden liikkumisen palveluita. KELA:n ja kuntien lakisääteisiä kuljetuksia yhdistellään ja kytketään joukkoliikenteeseen.
22. Lahden kaupunki kehittää yhteistyössä yritysten ja tutkimusorganisaatioiden kanssa sähköisen liikenteen ekosysteemin ja pilotti-ympäristön, joka mahdollistaa henkilö-, joukko-, tavaraliikenteen ja hyötykoneiden sähköistämisen sekä siihen liittyvät pilotoinnit. Toteuttamiseen haetaan rahoitusta mm. EU:n elpymisohjelmasta.
23. Kunnat toteuttavat vähäpäästöisen liikenteen edistämisen toimenpiteitä yhteistyössä valtion kanssa
 - Ajoneuvoteknologian kehittäminen mm. sähköautojen latauspisteet
 - Edistetään kestävästä liikkumisesta liikkumisen ohjauksen keinoin. Maakuntaliitto, kunnat ja ELY-keskus tekevät suunnitelman liikkumisen ohjaustoiminnan käynnistämisestä, mihin hakevat Traficom:n liikkumisen ohjauksen valtionavustusta.
24. Kunnat luovat valmiuksia kestäville matkaketjuille, liikenteen ja logistiikan digitalisaatiolle sekä automaation käyttöönotolle esimerkiksi innovatiivisten julkisten hankintojen kautta. Seudun kunnat edistävät kestävien ja kilpailukykyisten matka- ja kuljetusketjujen toteutumista yhteistyössä yksityisen sektorin toimijoiden kanssa sekä kehittävät liikennepalveluiden yhteen toimivuutta ja tietorajapintoja asiakaslähtöisesti. Kunnat ja valtio varmistavat, että tie- ja katuverkon tiedot ovat laadukkaita ja standardimuotoisia sekä kattavasti saatavilla ja automaattisesti siirrettävissä rajapintojen kautta kuntien ja valtion tietojärjestelmien välillä.
25. Kunnat selvittävät ja edistävät hiilettömiä ja uusia teknologioita hyödyntäviä jälleenlastauskeskusten ja Cityhubien (kevytkuorma-autot, pakettiautot, pyörät, dronet) kaupunkilogistiikan mahdollisuuksia asutuskeskuksissa ja edistävät jakelupalvelukeskusten toteutusta liikenteen ohjauksen sekä katutilajärjestelyn sekä maankäytön ja kaavoituksen avulla.

Asuminen ja elinympäristön laatu

Monipuolisesti asuen

Tavoitetila 2030+:

Lahden kaupunkiseudulla on tarjolla monimuotoista ja eri ikä- ja väestöryhmien tarpeita ja elämäntyyliä palvelevaa asumista. Laadukasta, turvallista ja terveellistä kohtuuhintaista asumista on tarjolla riittävästi ja asuinalueet ovat sosiaalisesti tasapainoisia. Erityisryhmien asumista on kehitetty poikkihallinnollisesti ja asunnottomuutta ei ole. Lahden kaupunkiseutu tunnetaan luonnonläheisyydestään sekä edistyksellisestä vähähiilisestä rakentamisesta. Asuntokantaa on parannettu huomioiden viihtyvyys ja ekologiset ja sosiaaliset kysymykset (mm. sisäilma, esteettömyys, energiatehokkuus, puurakentaminen). Kestävän kehityksen mukaista monipaikkaisuutta on tuettu hyödyntämällä jo rakennettua ympäristöä ja kestävän liikkumisen mahdollistavaa liikennejärjestelmää. Monipaikkaisuudesta on muodostunut alueelle elinvoimayötyjä muun muassa lisääntyneiden investointien ja palveluiden kasvaneen kysynnän kautta. Lahden kaupunkiseutu on kasvanut eheästi.

Kehityspolku tavoitetilan saavuttamiseksi

Tehdään seudullinen asuntotarveselvitys sekä laaditaan seudullinen asuntostrategia. Asuntotarveselvitykseen ja asuntostrategiaan pohjaten alueen kunnat huolehtivat, että kunnissa on edellytykset monipuolisen, laadukkaan ja kohtuuhintaisen asumisen rakentamiselle. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kunnat huolehtivat riittävästä asemakaavavarannosta. Asumista kohdennetaan erityisesti olemassa olevan yhdyskuntarakenteen sisään ja keskeisiin liikenteen solmukohtiin. Vapaa-ajan asumista ohjataan kyläkeskuksiin ja nykyisten vesihuoltoverkkojen yhteyteen. Asuinalueiden suunnittelussa ja täydennysrakentamisessa huomioidaan asuinalueiden sosiaalinen kestävyys.

Erityisryhmien asumista kehitetään poikkihallinnollisesti ja tietoon perustuen ja toiminnan pohjaksi laaditaan seudullisen asuntostrategian lisäksi paikalliset tarkentavat asutopoliittiset ohjelmat. Asuinalueiden elinvoimaa kehitetään ja ylläpidetään poikkihallinnollisin toimenpitein. Asunnottomuuden poistamiseksi toimitaan vahvassa yhteistyössä Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymän kanssa ja asumisneuvonta vakiinnutetaan keskeisenä asunnottomuutta ennaltaehkäisevänä toimintana. Edistetään olemassa olevan asuntokannan korjaamista paremmin esimerkiksi ikääntyneille sopivaksi.

Asuntokantaa uudistetaan edistämällä kestävää (uudis)rakentamista sekä parantamalla täydennysrakentamisen edellytyksiä ja kehittämällä olemassa olevaa asuntokantaa. Asuntokantaa uudistetaan paikoin myös purkavalla uudisrakentamisella.

Asuntokannan, kuten esimerkiksi muuttoliikkeen tyhjentämien omakotitalojen, vähällä käytöllä olevien vapaa-ajan asuntojen, tyhjiä asuntojen sekä uusien resort-kohteiden käyttöastetta nostetaan. Monipaikkaisen työn määrätietoiseen ja tarkoituksenmukaiseen kehittämiseen panostetaan niin maankäytössä, infrastruktuurissa ja uudis- ja täydennysrakentamisessa kuin elinkeino- ja elinvoimapolitiikassakin. Kehitetään tietoliikenneverkkojen ja liikkumisen palveluita ja samalla mahdollisuuksia etä- ja paikasta riippumattomaan työhön.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

26. Alueen kunnat laativat yhdessä seudulliset asunto- ja maapolitiikan pääperiaatteet ja niihin pohjautuvan asuntostrategian, lisäksi laaditaan kuntakohtaiset asunto- ja maapolitiittiset ohjelmat.
27. Edelliseen pohjautuen alueen kunnat huolehtivat, että kohtuuhintaisen asumisen osuus kokonaistarjonnasta on riittävällä tasolla. Kunnat huolehtivat myös erityisryhmien kysyntää vastaavan asuntotuotannon toteutumisedellytyksistä huomioiden sijainti- ja laatu-tekijät sekä edistämällä erilaisia yhteisöllisiä ja ikäystävällisiä asumisen ratkaisuja.
28. Valtio ja seudun kunnat selvittävät yhteistyössä valtion tukeman asuntotuotannon osuuden kasvattamisen edellytykset ja tarkoituksenmukaisuuden. Selvityksen yhteydessä otetaan huomioon seudun asuntomarkkinatilanne, valtion tukeman asuntotuotannon vaikuttavuus sekä alueiden tasapainoinen kehitys.
29. Kunnat varmistavat seudun asuntotuotantotarvetta vastaavan kaavavarannon vastaamaan vähintään viiden vuoden kehityksen tarvetta. Uusien asemakaavojen asuin- ja palvelu-alueista 80 % sijoitetaan keskustoihin ja kestävän liikkumisen kannalta hyvälle sijainnille.
30. Alueen kunnat varmistavat kestäviin kulkutapoihin tukeutuvien asuin- ja palvelu-alueiden asemakaavojen toteuttamisedellytykset ja huolehtivat riittävän kilpailukykyisen tonttitarjonnan turvaamisesta.
31. Kunnat ennaltaehkäisevät asuin- ja palvelu-alueidensa eriytymistä pyrkien sosiaalisesti tasapainoisiin asuin- ja palvelu-alueisiin muun muassa kehittämällä lähiöitä. Lahden kaupunki osallistuu lähiöohjelmaan, kohdealueina Munkkiniemi ja Rautatieasema.
32. Alueen kunnat puolittavat asunnottomuuden vaalikaudessa ja poistavat asunnottomuuden kahden vaalikauden aikana. Asumisneuvonta vakiinnutetaan Lahdessa.
33. Kunnat ja valtio edesauttavat uusien asuin- ja palveluratkaisujen, kuten osuuskuntarakentamisen muodostamista omistusasumisen ja vuokra-asumisen lisäksi kestävien kulkuyhteyksien varrelle, esimerkkinä Orimattilan Henna. Orimattilan kaupunki rakennuttaa Hennan osuuskuntamuotoista asumista.
34. Valtio osoittaa puurunkoisten kerrostalojen 5000 euron asuntokohtaista käynnistysavustusta keskusta-alueille ja joukkoliikennevyöhykkeelle rakennettaville pitkän korkotuen muille kuin erityisryhmille tarkoitetuille vuokra-asunnoille.

Kunnat pilotoivat vähähiilistä kestävästä rakentamisesta puu- ja hybridirakenteisina, esim. tutkien uudelleen käytettäviä massiivipuurakenteita.
35. Valtio osoittaa seudun kunnille kunnallistekniikka-avustuksia. Painopiste kunnallistekniikka-avustusten kohdentamisessa on keskusta-alueiden ja joukkoliikenteeseen tukeutuvien alueiden täydennysrakentamisessa.
36. Valtio osoittaa omistamaansa asuntotuotantoon soveltuvaa maata kehittämällä sitä kaavallisesti yhteistyössä kuntien kanssa, myymällä, vaihtamalla ja tarvittaessa maankäyttösopimuksia

hyödyntäen. Tavoitteena on varmistaa kuntien ja kansalaisten tasavertainen kohtelu sekä valtion kokonaisuus.

37. Alueen kunnat luovat yhdessä valtion kanssa keinoja ja selvittävät mahdollisuuksia monipaikkaisuuden tukemiseksi kestäväällä tavalla.

Asuntokannan uudistaminen ja korjaaminen

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

38. Alueen kunnat edistävät täydennysrakentamista (mm. lisäkerrokset) ja olemassa olevan rakennuskannan kehittämistä mm. kaavoituksen ja neuvonnan keinoin. Täydennysrakentamista edistetään esimerkiksi nostamalla rakennustehokkuutta tai myöntämällä asunto-osakeyhtiöille huojenuksia sopimuskorvauksiin tietyin edellytyksin. Tarvittaessa rakennuskantaa uudistetaan purkavasti.
39. Alueen kunnat edistävät kestäväää rakentamista, asuntokannan energiatehokkuutta ja esteettömyyttä seuraavin keinoin:
- Lahti perustaa vähähiilisen rakentamisen kansallisen kehityskeskukseen, jonka tarkoituksena on vauhdittaa alueen rakentamista kohti kestävämpiä ratkaisuja.
 - puurakentamisen edistäminen
 - vähähiilisten ja vähämuovisten rakennushankkeiden ja niihin liittyvien toimenpideohjelmien edistäminen
 - kierrätysmateriaalien hyödyntämistason nostaminen
 - rakennusten ja asuinalueiden energiamuutosten edistäminen, sis. sähkölatauspisteet
 - energiaremonttien edistäminen

Elinvoimainen Lahden kaupunkiseutu

Elinvoimaa edistään

Tavoitetila 2030+:

Seudulle toteutettu kierrätyspuisto on parantanut bio- ja kiertotalouden toimintaedellytyksiä. Kehittämisen kohdealueiden ja matkailukohteiden saavutettavuus on parantunut ja ihmisten ja tavaroiden kestävä liikkuminen on mahdollista. Maakunnan matkailun strategiset teemat urheilu-, liikunta- ja hyvinvointimatkailu sekä kansalliset ja kansainväliset urheilu- ja liikuntatapahtumat ovat matkailun keskeinen kasvualusta. Rakennettua infraa ja reittiverkostoa käytetään niin pyöräilyyn, hiihtoon kuin muihin jatkuvasti kasvaviin aktiviteetteihin. Tasokkaasti ylläpidetty tapahtumainfra mahdollistaa myös suuret kansainväliset tapahtumat, jotka jättävät alueelle merkittävän matkailutulohyödyn ja lisäävät kaupunkiseudun hyvinvointia ja tunnettuutta.

Bio- ja kiertotalouden toimintaedellytysten parantaminen maankäytön keinoin

Kehityspolku tavoitetilan saavuttamiseksi

Lahti, Suomen uusi yliopistokaupunki, tukee yliopistojen (LUT ja HY) toimintaa Päijät-Hämeen osaamisen kehittämiseksi ja laajentamiseksi biotalouden, ympäristötekniikan ja cleantechin alalla.

Lahden kehittyminen yliopistokaupunkina tutkimuksen ja koulutuksen jatkuvasti laajentuessa vaatii jatkossakin myös fyysisen toimintaympäristön kehittämistä.

Seudun kunnat jatkavat seutukunnan kiertotalouden edistämistä. Luonnonvaralogistiikan aluetoiminnot ja kierrätyspuiston suunnittelun käynnistyminen ja toteuttaminen ratkaistaan kestävästi. Potentiaalisille alueille on tehty ympäristövaikutusten arviointi ja maakuntakaavatyö on käynnissä. Alueen perustamiseen liittyvää maankäyttöä ja rahoituksen suunnittelua jatketaan.

Rakentamisessa syntyvien ylijäämämaiden hyödyntämistä ja kierrätystä Lahden seudulla kehitetään. Ylijäämämaahuolto (maakaatopaikkatoiminta) organisoidaan uudelleen ja asetetaan toiminnalle selkeät kiertotaloutta edistävät tavoitteet. Tavoitteena maa-ainesten käsittelystä ja kuljettamisesta syntyvien päästöjen minimoiminen. Tavoitteet kuvataan asemakaavoissa sekä katu- ja viherrakentamisen suunnitelmissa.

Lisäksi vähennetään muun energiankulutuksen sekä elinkeinotoiminnan päästöjä, edistetään ilmastoasioita kuntien päätöksenteossa ja toimitaan ilmastomuutokseen sopeutumiseksi kaikilla suunnittelutasoilla.

MAL-sopimuksella ja innovaatiotoiminnan ekosysteemisopimuksella tuetaan seudun elinvoiman kehittämistä, erityisesti hiilineutraalia kiertotaloutta, kuntien omista fyysisen ympäristön ja innovaatioympäristön näkökulmista.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

40. Kunnat kehittävät jätehuoltopalveluja sekä selvittävät ja kehittävät bio- ja kiertotaloudelle soveltuvia alueita. Päijät-Hämeen liitto ja sijaintikunta kaavoittavat kierrätyspuiston alueen.
41. Kunnat ja yritykset pienentävät maarakentamisesta syntyvää hiilijalanjälkeä edistämällä mm. rakentamisen ylijäämämaiden kierrätystä yhteistyössä yritysten kanssa.

Elinkeinoelämän edellytysten parantaminen

Kehityspolku tavoitetilän saavuttamiseksi

Maakuntakaavassa ja kuntien kaavoituksella parannetaan elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä mahdollistamalla yrityksille kilpailukykyisiä ja kestäviä sijoittumispaikkoja, missä on hyvät liikenneyhteydet ja muut yhdyskuntateknisen huollon ratkaisut. Eteläisen Kehätien (vt12) varteen rakentuu uusia yrityselämän alueita mm. Pippon eritasoliittymään, Nostavalle ja Hollolan kuntakeskuksen eteläpuolelle. Elinkeinoelämän uudet sijoittumISRatkaisut rakentuvat pohjavedet ja muu toimintaympäristö huomioiden. Huomioidaan autonominen logistiikka, liikenneturvallisuuden parantaminen, liikkumiskustannusten alentaminen, liikkumisen mahdollisuuksien ja liikkumisen palveluiden lisääminen sekä liikennemuutosten ja päästöjen vähentäminen.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

42. Kunnat kaavoittavat ja toteuttavat uusia yritysalueita Lahden Pippon, Hollolan Nostavan ja kuntakeskuksen liittymien ympäristöön logistiikan, kaupan ja muun yrityselämän tarpeisiin.
43. Kunnat edistävät kaupunkiseutusuunnitelman mukaisesti kaupunkiseudun kannalta merkittävien elinkeinoelämän alueiden kehittämistä (mm. Nostava, Vt12 ja Kouvolantie, Vierumäki, Vesivehmaa,

Lahden eteläisen kehätien työpaikka-alueet, Henna-Tuuliharja ja Messilä/Tiirismaa) ja niiden saavutettavuutta kestäväillä kulkumuodoilla. Lisäksi uusia teollisuus- ja varastoalueita kehitetään mm. Heinolan Vierumäellä sekä Orimattilan Hennan alueella.

44. Valtio edistää valtakunnallisia liikennejärjestelmän toimenpiteitä Liikenne12 –suunnitelman suunnittelu- ja investointiohjelman mukaisesti. Valmistelussa huomioidaan myös maakäytön kehittämisen tarpeet. Liikenneverkon strategisessa tilannekuvassa on Lahden seudun kannalta tunnistettu seuraavat pääväyliä koskevat palvelutasopuutteet: Vt 12 Joutjärvi-Uusikylä -yhteysväli ja vt 12 Uusikylä-Tillola –yhteysväli.

Matkailun kehittäminen

Kehityspolku tavoitetilan saavuttamiseksi

Lahden seutu kehittää matkailuaan huomioiden alan rakenteelliset muutokset sekä koronapandemian vaikutukset. Ohjelmakauden alussa keskitytään kansallisiin matkailumarkkinoihin. Lähiruoka, digitaalinen osaaminen, brändityö, urheilu- luonto-, liikunta-, hyvinvointi- ja tapahtumamatkailu on vahvoja alueen teemoja. Lahden kaupunki koordinoi kansallista kansainvälisten suurtapahtumakaupunkien verkostoa, mikä lisää kaupunkiseudun tunnettavuutta johtavana urheiluosaajana. Alueen vahvan talvilajiosaamisen rinnalle nostetaan myös muiden lajien kansainvälisiä suurtapahtumia, kuten triathlonissa ja moottoriurheilussa (KymiRing, Pippo). Matkailua edistetään yhdessä Business Finland/Visit Finland kanssa Lakeland Finland/Visit Lahti -brändin alla ja matkailupalveluiden digitaalista saavutettavuutta parannetaan. Lahden seudun sijainti liikenteellisessä solmukohdassa lähellä kansainvälistä lentokenttää mahdollistaa kestävän joukkoliikenteeseen tukeutuvan matkailun alueella.

Toimenpiteet vuosille 2021-2023

45. Kunnat toteuttavat Salpausselkä UNESCO Global Geoparkin hallintomallin, toteutussuunnitelman, statuksen hakemisen, kohderakentamisen ja markkinoinnin.
46. Kunnat toteuttavat matkailukohteiden sekä seudullisten luonto- ja liikuntareitistöjen digitalisoinnin, sekä varmistavat reitistöjen jatkuvuuden ja saavutettavuuden.
47. Kunnat kehittävät matkailualueita (mm. Messilä, Tiirismaa), vesimatkailua (Kimolan ja Vääksyn kanavat, satamien infra, reittiyhteys Päijänteelle ja Jyväskylään) ja urheilukohteita (Vierumäki, Pajulahti ja kisapuisto) ja niiden infraa ja saavutettavuutta kestäväillä kulkumuodoilla.

Muu osapuolten välinen sopimuksellinen kumppanuus liikenteen kehittämisessä

Suomi-rata –hankeyhtiö perustettiin syksyllä 2020. Suomi-radan suunnitteluun sisältyvät Pasilasta Helsinki-Vantaan lentoaseman kautta Keravalle kulkeva Lentorata sekä jatkoyhteys Tampereelle joko uutena ratalinjauksena tai kehittämällä nykyistä päärataa Riihimäen ja Tampereen välillä. Vaihtoehtoja koskevien selvitysten valmistuttua yhtiökokous päättää suunnittelusta rakentamisvalmiuteen saakka. Lentorata mahdollistaa matka-aikojen merkittävän lyhenemisen Lahdesta Helsinki-Vantaan lentokentälle sekä vuorotarjonnan lisäämisen Lahden ja Helsingin välille.

Muut sopimuksen toteuttamisen kannalta tärkeät valtion toimenpiteet

Uudistetun maankäyttö- ja rakennuslain on tarkoitus tulla voimaan sopimuskauden aikana. Valmistelussa otetaan huomioon kaupunkiseutujen ja kuntien erityiset suunnittelutarpeet osana sidosryhmäyhteistyötä.

Valtio laatii asuntopolitiikan pitkäjänteisen kehittämisohjelman ja huomioi siinä kaupunkiseutujen asuntomarkkinat.

Valtio toimeenpanee Kestävä kaupunki -ohjelmaa. Seudun kunnat valmistelevat, hyödyntävät ja toteuttavat ohjelman toimenpiteitä ja rahoitushakuja.

Valtio edistää kohtuuhintaista asuntorakentamista ottamalla käyttöön käyttötarkoituksen muutosavustuksen, jolla olemassa olevaa rakennuskantaa voidaan muuttaa ARA-asunnoiksi.

Valtio tukee asuntojen esteettömyyttä hissi- ja esteettömyysavustuksilla sekä tukee sähköisen latausinfraan toteuttamista.

Valtioneuvosto on hyväksynyt valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman (Liikenne 12) vuosille 2021-2032 ja antanut sen selontekona eduskunnalle 15.4.2021. Suunnitelman mukainen suunnittelu- ja investointiohjelma valmistellaan vuoden 2021 aikana.

Fossiilittoman liikenteen tiekartta valmistellaan valtioneuvoston hyväksyttäväksi keväällä 2021.

Valtio valmistelee kestävän liikenteen vero- ja maksu-uudistuksen hallitusohjelman mukaisesti.

Ekosysteemisopimuksen toimenpiteitä hyödynnetään kaupunkiseudun innovaatioympäristön vahvistamisessa siten, että ekosysteemisopimuksen toimenpiteet täydentävät ja tukevat osaltaan MAL-sopimuksen elinvoimatavoitteita.

Voimassaolo

Tämä sopimus on voimassa 23.6.2021–31.12.2031. Sopimus päivitetään vuoden 2023 loppuun mennessä siten, että tämän sopimuksen tavoitetilä ja toimenpidepolku tarkistetaan ja täsmennetään suhteessa kansainvälisiin, kansallisiin ja seudullisiin tavoitteisiin. Samalla asetetaan seuraavan 12-vuotiskauden tavoitetilä vuodelle 2035 ja sovitaan vuosille 2024–2027 ajoittuvista konkreettisista toimenpiteistä, joilla edistetään tavoitetilän 2035 toteutumista. Liikenteen hallinnonalan toimenpiteet päivitetään Liikenne12 –suunnitelman MAL-kaupunkiseutuja koskevien linjausten mukaisesti. Konkreettisia toimenpiteitä valittaessa otetaan huomioon tämän sopimuksen toteutuminen ja toimien vaikuttavuus.

Valtio-osapuolten sitoutuminen sopimukseen määritellään valtioneuvoston periaatepäätöksellä, jossa linjataan valtion tahtotila ja tuki julkisen talouden suunnitelman ja talousarvioiden puitteissa. Valtion rahoitustoimenpiteet edellyttävät eduskunnan päätöstä.

Valtion ehtona tähän sopimukseen sitoutumiselle ja siihen sisältyvien rahoitustoimenpiteiden toteuttamiselle on, että kunnat ovat omalta osaltaan toteuttaneet sopimukseen sisältyvät ja kuntien toimivallassa olevat toimenpiteet. Kuntien sitoutuminen sopimukseen edellyttää vastaavasti, että valtio on toteuttanut sopimuksessa sovitut toimenpiteet.

Seuranta

Seurattaviin asioihin kuuluvat tässä sopimuksessa sovittujen toimenpiteiden sekä siinä esitettyjen määrällisten ja laadullisten tavoitteiden toteutuminen.

SOPIMUKSEN ALLEKIRJOITUKSET
Helsingissä 14.9.2021